

1. poglavje

Kaj je oblikovanje?

ENA OD NAJBOLJ NENAVADNIH značilnosti modernega sveta je način, s katerim je bilo oblikovanje v veliki meri spremenjeno v nekaj banalnega in nepomembnega. V nasprotju s tem želim pokazati, da bi oblikovanje, če bi ga resno razumeli in odgovorno uporabljali, moralo biti osnovno nakovalo, na katerem se oblikuje in tvori človekovo okolje v vseh svojih podrobnostih, za boljše življenje in v veselje vseh nas.

Da je oblikovanje resna stvar, pa je sporna trditev, v nasprotju s splošnimi medijskimi predstavami, ki mu pripisujejo lahko, dekorativno vlogo z malenkostnimi posledicami: zabavo in sprostitvev – mogoče; postransko uporabnost – morda; dobičkonosnost v gospodarskih panogah, ki jih obvladujejo hitri cikli modnosti in preobilja; toda brez prave vsebine glede temeljnih vprašanj bivanja.

Ker torej ni širšega soglasja o pomenu in vrednosti oblikovanja, ne preseneča precejšnja zmeda v oblikovalski praksi. Na nekaterih tematskih področjih lahko avtorji predpostavijo, da si z bralstvom delijo neko osnovo; pri arhitekturi ali zgodovini, denimo, je doumevanje predmeta dokaj jasno, četudi se znanje bralcev morda temeljito razlikuje. Druga področja, kot je jedrska fizika, so lahko tako ezoterična, da ni nobenega osnovnega vzajemnega razumevanja, zato je nujna obdelava od temeljev dalje.

Oblikovanje zadovoljivo sedi med tema skrajnostma. Je dovolj splošen pojem, pa vendar poln neskladij; ima nešteto

pojavnosti, pa vendar mu manjkajo meje, ki bi ga razjasnile in opredelile. Oblikovalski poklic je silno ploden, a mnogo ustvarjenega je kratkega diha, le majhen delež ima trajnejšo vrednost.

Nedvomno precejšnja skupina ljudi nekaj ve o oblikovanju ali jo oblikovanje zanima, vendar bo soglasje o tem, kaj izraz točno pomeni, verjetno precej nizko. Najbolj jasen pokazatelj so področja mode, notranje opreme, embalaže, avtomobilov, kjer so oblikovni in stilski koncepti minljivi ter zelo spremenljivi, brez vsakršnih ustaljenih kánonov pa odvisni od ravni osebnega okusa. Kot dejansko pomemben del sodobne oblikovalske prakse so predmet mnogih razprav in znatnega deleža oglaševalskih stroškov. Drugi poudarki morda ležijo na tehničnem ali obrtniškem delu. Vseeno kako vplivne so, gre le za plasti osnovne celokupnosti, in delov ne bi smeli zamenjevati s celoto.

Kako naj torej razumemo pomembnost in celovitost oblikovanja? Onkraj vse zmede, ustvarjene z razpravljanjem, z oglaševalskimi in s publicističnimi marnjami, onkraj vizualne pirotehnike virtuoznih oblikovalcev v iskanju zvezdnitva, onkraj izjav oblikovalskih gurujev in kramarjev z življenjskimi stili leži enostavna resnica. Oblikovanje je ena od osnovnih značilnosti človeškosti in temeljna določilnica kakovosti njegovega življenja. Vpliva na vsakogar, v vsaki podrobnosti vsega, kar počnemo vsak dan. Kot takšno je izredno pomembno. Materialna področja stvarnosti, ki nas obdaja, bi bila lahko v marsičem precej izboljšana, če bi le oblikovanju posvetili več pozornosti. Nezaдостna razsvetljava, aparati, neprijazni do uporabnika, slabo urejene informacije ... so le nekateri primeri slabega oblikovanja, ki ustvarjajo dodatne težave in napetosti. Zato se je vredno vprašati: Če so te stvari nujni del našega obstoja, zakaj so pogosto narejene tako slabo? Ni enostavnega odgovora. Kot opravičilo se včasih navede

stroške, toda razlika med narediti nekaj dobro ali slabo je lahko izjemno majhna, stroške pa lahko pravzaprav zmanjšamo z ustreznim oblikovalskim vložkom. Uporaba besede »ustrezno« je dejansko pomembna. Spekter zmožnosti, ki jih pokriva izraz »oblikovanje«, zahteva, da so sredstva skrbno prikrojena ciljem. Rešitev praktičnega problema, ki spregleduje vse vidike uporabe, je lahko pogubna, kot bi bila, recimo, medicinska oprema, če bi z njo ravnali kot s sredstvom za osebno izražanje modne domišljije.

Ta knjiga temelji na prepričanju, da je oblikovanje izredno pomembno za vse nas na vse neštete načine in da predstavlja področje velikanskega, a slabo izkoriščenega življenjskega potenciala. Njen namen je preučiti nekatere razloge, zakaj je temu tako, in predlagati nekaj možnih sprememb. Njen namen ni zanikati določenih pojavnosti, ki jih pokriva izraz »oblikovanje«, temveč pojavnosti razširiti; razširiti izraz; uvideti širino oblikovalskega poklica, ki vpliva na vsakdanje življenje v različnih kulturah. A da bi temu sledili, moramo malce pomesti, se prebiti skozi zmedo, ki obdaja preučevani predmet.

Razprava o oblikovanju se zaplete že na začetku; prvo težavo predstavlja sam izraz. »Oblikovanje« ima toliko ravni pomenov, da je že samo po sebi vir zmešnjave. Precej je podobno besedi »ljubezen«, katere pomen se radikalno spreminja, glede na to, kdo jo uporablja, komu je namenjena in v kakšnem kontekstu. Za primer si pogledjmo spremembe pomenov, ko uporabljamo besedo »oblikovanje«, v navidez nesmiselni povedi:

Oblikovanje je oblikovati obliko, da bi ustvarili obliko.

In vendar je vsaka uporaba besede slovnično pravilna. Prva je samostalnik, ki označuje splošni pojem, področje kot celoto, denimo: »Oblikovanje je pomembno za ekonomijo države.« Druga je glagol, ki označuje dejanje ali potek dejanja:

»Naročeno ji je, naj oblikuje nov kuhinjski mešalec.« Tretja je prav tako samostalnik, pomeni pa zamisel ali predlog: »Oblika je bila predstavljena stranki, da jo odobri.« Zadnja je spet samostalnik, ki označuje dokončan izdelek nekega tipa, uresničeno zamisel: »Novi VW hrošč oživlja klasično obliko.«

Nadaljnjo zmedo povzroča širok razpon oblikovalskega dela in terminologije. Poglejmo, na primer, nabor del, vključenih v rubriko oblikovanje – če jih navedem le nekaj: obrtno oblikovanje, industrijsko oblikovanje, komercialna umetnost, tehnično oblikovanje, produktno oblikovanje, grafično oblikovanje, modno oblikovanje in interaktivno oblikovanje. Londonski *Sunday Times* v irski izdaji na straneh za kulturno tedensko objavlja »Oblikovalsko Irsko«, kratke, dobro napisane razčlembe nekaterih oblikovalskih področij. V šestih tednih, med avgustom in septembrom 2000, so obdelali teme: insignije Varuhov reda, Siochanske garde, irske državne policije; Louise Kennedy, modna oblikovalka; žar za piknike; embalaža cigaret Carrolls Number One; jedilni pribor Costelloe; korporativna identiteta Ryan Aira, nizkocenovne letalske družbe. Razpon vseh tem, zajetih v rubriki, je v svoji pestrosti še bolj osupljiv.

Na seznam lahko dodamo poklice, ki želijo s pritikanjem »oblikovanja« doseči večjo verodostojnost, denimo: oblikovanje pričesk, oblikovanje nohtov, oblikovanje cvetja in celo oblikovanje pogreba. Zakaj ne tehnika pričesk ali arhitektura pogreba? Delni razlog, zakaj se oblikovanje tako poljubno uporablja, je ta, da se nikoli ni spojilo v enoten poklic, kot so pravo, medicina, arhitektura, kjer se za delovanje zahteva dovoljenje ali oceno usposobljenosti, merila, ki jih vzpostavljajo in ščitijo nadzorne institucije, ter opis poklicnih del, omejen le na tiste, sprejete po nadzorovanih postopkih. Oblikovanje je namesto tega popolnoma brez krovne predstave ali ureditve, razcepljeno v vse večje pododdelke prakse, torej si ga lahko prilasti vsakdo.

Oblikovalska razprava, ki v tej zmešnjavi išče strukturo, vodi v dve smeri: prvič, pod bohotenjem opredeliti splošne vzorce dejavnosti in tako vzpostaviti občutek smiselne strukture in pomena; drugič, slediti tistim zgodovinskim vzorcem, s pomočjo katerih bomo razumeli, od kod in zakaj sedanja zmešnjava.

Če se usmerimo k prvi točki: oblikovanje, ogoljeno do bistva, lahko opredelimo kot človekovo zmožnost takšnega snovanja in ustvarjanja okolja, ki nimata predhodnega primera v naravi in zadostita našim potrebam ter dajeta smisel našemu življenju.

Razumevanje stopnje in obsega te zmožnosti lahko preizkusimo z opazovanjem okolja, v katerem beremo te vrstice – morda je to med brskanjem po knjigarni, doma, v knjižnici, pisarni, na vlaku in tako dalje. Verjetno skorajda nič v tem okolju ne bo povsem naravno – tudi rastline je oblikovala in postavila človekova intervencija in celo rastlinski gen je morda znatna modifikacija naravnih oblik. Zmožnost oblikovanja našega sveta je dosegla takšno stopnjo, da je na planetu v prvotnem stanju le še nekaj pojavov in da je, na ravni podrobnosti, življenje povsem pogojeno z oblikovanimi rezultati takšne ali drugačne vrste.

Četudi gre morda za izrekanje očitnega, je vendarle potrebno poudariti, da so oblike ali strukture neposrednega sveta, v katerem živimo, izrazito rezultat človekovega oblikovanja. Niso neizbežne ali nespremenljive; odprte so za preučevanje in razpravo. Naj so narejene dobro ali slabo (na kakršnikoli že osnovi so ocenjevane), oblik ne določajo tehnološki procesi, družbene strukture, ekonomski sistemi ali kateri drug objektivni vir. Oblike izhajajo iz človekovih odločitev in izbor. Odločitve, sprejete na katerikoli ravni oblikovalskega dela, vsebujejo človeški dejavnik, pa čeprav znajo nanje precej vplivati navezave in okoliščine.